

ABORDĂRI TEORETICE PRIVIND PEDEAPSA ÎN CALITATE DE COMPONENTĂ DE BAZĂ A SISTEMULUI SANCTIUNILOR PENALE

THEORETICAL APPROACHES TO PUNISHMENT AS A BASIC COMPONENT OF THE CRIMINAL SANCTIONS SYSTEM

CZU: 343.241

Sergiu CERNOMOREȚ,
doctor în drept, lector universitar,
Academia de Administrare Publică

Vadim ILCO,
magistru în drept, consultant al procurorului,
Procuratura municipiului Chișinău, oficiul Principal

SUMMARY

The study of the system of criminal punishments by analyzing and clarifying certain legal features of criminal law, as well as the prospects for a system of criminal punishments is of particular interest both in the scientific and practical aspects, solving the problem of providing general and special principles of criminal law.

Keywords: *system of criminal punishments, criminal penalty, principles of the system of criminal punishments, custodial punishments, classification of criminal punishments.*

REZUMAT

Investigarea sistemului pedepselor penale, prin prisma analizei și elucidării unor trăsături specifice actuale din legea penală, precum și perspectiva sistemului pedepselor penale, prezintă un interes deosebit atât în plan științific cât și practic, soluționând problema asigurării principiilor generale și speciale ale dreptului penal.

Cuvinte-cheie: *sistemul pedepselor penale, pedeapsa penală, principiile sistemului pedepselor penale, pedepse privative de libertate, clasificarea pedepselor penale.*

Termenul de pedeapsă, în sensul actual al cuvântului, a apărut relativ recent, în acest sens pot fi invocate operele legislative - Pravila lui Vasile Lupu și Matei Basarab, care marcau termenul „*a pedepsi*” prin „*certare*” și „*a certa*”, în ambele legiuri găsindu-se atât forma latină cât și cea greacă [15, p. 173]. Pedeapsa, în sensul actual al acestui termen, a fost introdusă în uzul juridic prin reglementările fanariote, originea acestuia

este una greacă, ori termenul „*pederzisis*” are sensul de instrucție, învățătură de corecție, cumințire.

Pedeapsa, prin esența sa, reprezintă consecința săvârșirii de infracțiuni, constituind o ripostă a societății la faptele celui care a încălcat legea. Definirea pedepsei penale se impune și pentru a identifica sistemul pedepselor penale, care, de altfel (fără a defini însăși componenta sa de bază), nu poate fi

sesizat. Reiterăm - comiterea infracțiunii provoacă reacție socială, reacție care, la rândul său, are mai multe forme de manifestare.

Autorul Ioan Tanoviceanu consideră că pedeapsa constituie și ea o formă de reacție la faptele antisociale. Această concluzie a fost desprinsă nu numai de penaliști, dar și de filozofi (există o filozofie a pedepsei, așa cum există și o știință despre pedeapsă - penologia). Fie că noțiunea de pedeapsă este strâns legată de ideea de păcat, de încălcare a preceptelor religioase, fie că prin pedeapsă, diferențiată după multiplele criterii pe care le prevedeau canoanele bisericești, se urmărea îndreptarea celor care au greșit (nu moartea păcătosului, ci îndreptarea lui), pedeapsa a fost considerată întotdeauna ca un rău, ca o suferință prin care societatea reacționa împotriva faptelor neconvenabile grupului social [23, p.18].

Sancțiunile penale sunt măsuri de constrângere și de reeducare, prevăzute în legea penală (pedepse, măsuri educative și măsuri de siguranță), aplicate persoanelor care au săvârșit fapte incriminate de către aceasta, în scopul prevenirii săvârșirii unor asemenea fapte noi prin reeducarea infractorilor. Unii autori folosesc termenul de pedeapsă și în dreptul civil (nedemnitatea succesorală, decăderea dintr-un drept subiectiv etc.), care nu se pare potrivit, deoarece acest termen este specific dreptului penal, de la care îi provine și denumirea.

Termenul este creat de doctrină, însă nu este întâlnit în legislația civilă. Comiterea infracțiunii atrage, ca regulă, aplicarea unei pedepse. Aceasta însă nu este singura consecință penală, deoarece minorilor li se pot aplica și măsuri educative ori, alături de pedeapsa sau măsura educative sau, chiar în lipsa lor, pot fi dispuse măsuri de siguranță sau răspunderea penală poate fi înlocuită cu răspunderea care atrage aplicarea unei sancțiuni cu caracter administrativ [3, p. 221].

În același timp, cu referire la esența pedepsei penale, suntem de acord cu opinia precum că principiul umanismului dreptului penal se reflectă în dreptul penal și în ceea ce privește sancțiunile sale. Acest principiu presupune că legiuitorul trebuie să prevadă în legea penală doar acele sancțiuni care „sunt în deplină concordanță cu conștiința morală și juridică a societății” [17, p. 421].

Definirea legală a noțiunii de pedeapsă penală se regăsește în alin. (1), art. 60 al Codului Penal al Republicii Moldova (CP RM). Astfel, potrivit reglementărilor menționate, pedeapsa penală reprezintă o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor.

Consider că definiția legislativă a pedepsei penale conține unele carențe (ne referim la „reeducare”, dar nu numai), în legătură cu care fapt doctrina dreptului penal nu a adoptat o poziție unică privind interpretarea acestui concept.

Mai mult ca atât, unii autori, printre care și I. Lesnicenko, apreciază pedeapsa penală drept o continuitate a răspunderii penale și, prin urmare, un mijloc de atingere a scopurilor acesteia [29, p. 68]. În același sens, adepții aceleiași opinii precizează suplimentar că pedeapsa penală reprezintă nu altceva decât forma și metoda de realizare a răspunderii penale [28, p. 26-30].

La rândul său, C. Bulai menționa că, în mecanismul constrângerii penale, sancțiunea apare ca o consecință inevitabilă a răspunderii penale, tot așa după cum aceasta din urmă apare ca o consecință necesară a infracțiunii [5, p. 28].

În acest context, devine relevantă definiția pedepsei penale oferită de către autorul A. G. Bezverhov, care afirmă că formularea conceptului pedepsei penale este un scop primordial al doctrinei și

nu al legislației penale. Ultimul afirmă, în susținerea acestei poziții, că odată ce la nivel doctrinar nu s-a găsit numitorul comun privind conținutul și esența pedepsei penale, nu este rațional de a apela la autoritatea legiuitorului în problematica menționată. Contextul în care vom admite situația că legiuitorul a acceptat poziția unei sau altei concepții, ne confirmă faptul că înseși concepțiile alternative vor fi private în mod automat de toate „fundamentările” și „drepturile” pentru existența lor. [26, p. 15] De altfel, autorul menționat, a observat corect că implicarea legiuitorului în soluționarea problemei științifice nu reprezintă calea cea mai eficientă pentru stabilirea adevărului.

N. Taganțev, abordând problema definiției pedepsei penale, menționa: „Din definiția faptei social-periculoase reiese că pedeapsa penală reprezintă manifestarea atitudinii specifice, care apare între persoana, care a comis fapta și stat”. În accepțiunea infractorului, pedeapsa penală reprezintă consecința faptei sale, pe când din punctul de vedere al statului - măsura, aplicată ca urmare a comiterii de către vinovat a faptei social periculoase [31, p. 8].

V. Dongoroz și alții menționau în celebra lor lucrare „Explicații teoretice ale Codului penal român, partea generală” că pedeapsa penală reprezintă conceptul de drept instituit cu mijloacele necesare de către statul național pentru a constrânge individul să se conformeze legii, iar în situația încălcării legii - „să sufere în mod forțat, fără voia sa anumite privațiuni și restricții” [8, p. 168].

Pedeapsa penală a fost apreciată prin prisma urmărilor juridice ale infracțiunii și condamnarea pentru infracțiunea comisă. În acest sens, I. I. Foinițki definea pedeapsa penală ca un cumul al elementelor, care se manifestă în „subiectul abilitat cu aplicarea pedepsei penale, obiectului pedepsei penale, care, la rândul lor, includ latura obiectivă și subiectivă a infracțiunii, precum și individualizarea pedepsei penale” [32, p. 186].

Acestea, în esență, pot fi atribuite la aspectele (elementele) de esență ale pedepsei penale.

O definiție mai completă oferă autorul M. D. Șargorodski, care considera că „pedeapsa penală reprezintă privarea infractorului de unele favoruri, care îi aparțin, precum și aprecierea negativă a infractorului, a activității sale de către stat” [33, p. 112].

La rândul său, A. V. Naumov indică asupra faptului că pedeapsa penală reprezintă o măsură specială de constrângere de către stat, care se deosebește de alte măsuri ale constrângerii de stat, drept reacția statului față de fapta prejudiciabilă comisă, care, la rândul său, nu reprezintă infracțiune, ci o contravenție, delict civil sau încălcare a disciplinei muncii. Particularitățile pedepsei penale, în opinia autorului citat, se evidențiau prin faptul că pedeapsa penală se aplică numai pentru comiterea infracțiunii, prevăzute de legea penală; este aplicată în baza sentinței judecătorești în numele statului; pedeapsa penală generează antecedente penale. [30, p. 316]

Cu referire la elementele de bază ale pedepsei, autorul V. Manzini menționa că constrângerea subliniază însușirile interne ale pedepsei, evidențierea acestora este absolut necesară pentru a convinge pe făptuitor, ca și pe ceilalți destinatari ai legii penale, că pedeapsa nu este o simplă muștrare școlărească, ci constituie o privațiune serioasă pentru infractor; ca atare nu pot avea caracter de sancțiune penală pedepsele care nu realizează această caracteristică internă și inerentă acesteia. [24, p. 97]

I. Tănăsescu menționa că semnificația oricărei politici penale constă într-o singură caracteristică: măsuri pentru pedepsirea și intimidarea infractorilor. Prin urmare, aplicarea pedepsei reprezintă o formă a constrângerii juridice necesară reeducării și, implicit, reformării sociale a persoanei condamnate. [22, p. 171]

O definiție, cu aspect profund crimino-

logic, oferă definiția autorului autohton V. Bujor, precum că pedeapsa (ca și crima, dreptul) este o categorie științifică, utilizată pentru a releva un fenomen social distinct care, în esență, este o negare și o dezaprobare a samavolniciei individului și care se manifestă prin aplicarea în numele legii a măsurilor de constrângere a persoanelor vinovate de săvârșirea unei fapte interzise de legea penală și care are drept scop apărarea societății de atentate infracționale, prevenirea noilor infracțiuni, restabilirea ordinii de drept și a echității în societate. [13]

În opinia lui N. Trechel, doar o pedeapsă echilibrată poate conduce la liberarea făptuitorului de remușcările faptei prejudiciabile săvârșite, iar, în final, poate înlesni ispășirea. În același timp, pedeapsa retributivă este în acord și cu principiul legalității incriminării și pedepsei, acest principiu apare ca o garanție a aplicării unei pedepse echilibrate, expresie a unei proporții bine cântărite între gravitatea faptei și pedeapsă [16, p. 13].

O poziție cu totul deosebită se regăsește în lucrările autorului S. I. Dementiev, care aprecia că pedeapsa penală nu este altceva decât osânda, care reprezintă aplicarea premeditată a unor suferințe și lipsuri, stabilite de lege [27, p. 45].

Abordarea menționată nu este conformă exigențelor normelor și principiilor actuale de drept. O astfel de abordare neagă principiul umanismului - legea penală nu urmărește scopul de a cauza suferințe fizice sau de a leza demnitatea omului. Or, așa cum menționează cadrul legal - nimeni nu poate fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante (art. 4, alin. (2) CP RM). Reglementările de bază, în acest sens, se regăsesc și în Constituția Republicii Moldova. [6]

Contrar acestei idei, sunt acele care plasează accentul asupra caracterului retributiv al pedepsei, contrar ideii de răzbunare a societății pentru infracțiunea comisă de infractor (osândă), în calitate de răfuială brutală cu

acesta, ci ca o apreciere echilibrată a celor doi factori, faptă și vinovăție, pe de o parte, și pedeapsa, pe de altă parte. [4, p. 178]

Promovarea concepțiilor moderne privind pedeapsa nu înseamnă, așadar, revenirea la ideea osânde din partea societății, la provocarea de suferințe iraționale numai pentru a-l înspăimânta pe infractor și pe cei din jurul său. Astfel, dacă reacția represivă a statului are la bază și o componentă instinctivă, acesta este condus de factorul de rațiune, din care considerente asemănarea acestuia cu răzbunarea este exclusă. Prin urmare, retribuția nu reprezintă o acțiune agresivă a societății față de infractor, ci un echivalent al faptei comise care constituie temeiul și măsura pedepsei. [10, p. 73]

Sanționarea persoanei operează când, în momentul săvârșirii acțiunii sau inacțiunii, are capacitatea fizică și psihică, dacă acțiunea sau inacțiunea este incriminată. Din acest fapt derivă responsabilitatea infractorilor, care sunt, în măsură egală, responsabili pentru aceeași faptă, deoarece fiecare persoană care a săvârșit o faptă se află într-o situație identică cu celelalte persoane care au săvârșit aceeași faptă, având opțiunea de a alege între a comite sau omite. Aceste persoane urmează a fi supuse unor pedepse identice ca natură și întindere, ceea ce înseamnă că nu există un tip unic de infractor și, prin urmare, nicio individualizare a pedepselor, or doctrina clasică privește infractorul ca un tip abstract, imaginat de rațiune, în afara realităților vieții, nu o ființă reală ce acționează sub impulsul unor pasiuni și motivații diferite [7, p. 125].

În opinia lui E. Ferri, pe lângă răsplătirea răului cu rău - cerință a naturii umane și justificarea morală a retribuției - pedeapsa retributivă are și o justificare juridică în sensul că, de câte ori se comite o infracțiune, statul are obligația să intervină și să aplice pedeapsa deoarece, altfel, se subminează încrederea și respectul datorat acestuia de către cetățeni. [9, p. 121]

Nu putem lăsa fără atenție și doctrina modernă a „apărării sociale”, care promovează politica penală orientată spre combaterea eficientă a fenomenului criminal. Această doctrină a preocupat gândirile de la începutul sec. al XX-lea, care au creat bazele acestei doctrine, iar concepțiile sale de bază se rezumă la:

- statul are obligația de socializare a celor care au încălcat regulile conviețuirii sociale, nu simplul drept de a-i pedepsi;

- individul ce violează aceste norme este declarat „antisocial” în baza evaluării subiective a personalității sale;

- sancțiunea sau măsura de apărare socială are o funcție preventivă, curativă, educativă, nu de pedeapsă de retribuție;

- politica de apărare socială pune în cauză întregul sistem juridic, aplicațiile sale extinzându-se de la studiul omului în societate și căutarea mijloacelor de resocializare, la politica generală. [11, p. 633]

Observăm că aceste idei plasează accentul pe relația stat - persoană, în care statul apare în calitate de „protector” al societății, prin mijloace mai puțin represive (scade esențial caracterul de constrângere).

Pedeapsa este un mijloc de constrângere statală, căci ea are o sursă politică, precum și finalități social-politice; pedeapsa se aplică de stat în numele societății și prin organele sale specializate. Statul, ca titular al valorilor sociale ocrotite de legea penală, are dreptul, dar și obligația tragerii la răspundere penală a acelor care se fac vinovați de săvârșirea infracțiunilor, prin care se aduce atingere ordinii de drept. [8, p. 112]

Studiile recente în domeniu indică asupra faptului că reformele survenite în societate, legate inclusiv de procesele migraționiste din statele din Europa, creșterea alarmantă a criminalității în ultima vreme, ca și eșecul tratamentelor reeducative determinate și de tendința de îmblânzire a pedepsei în multe state, au condus la adoptarea unei alte concepții (alta decât cea uti-

litaristă) privind esența pedepsei, recunoscându-se trăinicia și caracterul rațional al pedepsei retributive. [21, p. 47]

Pedepsele penale, prin sine înseși, nu sunt în stare să acopere necesitatea protecției juridico-penale, din care considerente, tot mai des în teoria dreptului penal, se face referire la măsurile de protecție (sau de siguranță).

În acest sens, autorul F. Antolisei menționează că lupta împotriva infracțiunilor nu ar putea fi eficientă dacă sancțiunile de drept penal s-ar limita numai la pedepse; deseori faptele prevăzute de legea penală scot la iveală unele realități umane sau sociale care, dacă nu sunt combătute, pot determina săvârșirea altor fapte prevăzute de legea penală. Aceste realități, considerate „stări de pericol”, sunt distincte de pericolul social pe care îl prezintă faptele prevăzute de legea penală și nu pot fi combătute prin pedepse, deoarece izvorăsc din realități care nu sunt susceptibile a fi influențate prin pedepse: înlăturarea acestor stări de pericol ar putea să se realizeze numai prin măsuri cu caracter preventiv – măsuri de siguranță. [2, p. 714]

Problematika menționată merită atenție pe motiv că în legea penală a Republicii Moldova, instituția pedepsei penale își are sediul legislativ în cadrul cap. VII al părții generale a Codului Penal, pe când măsurile de siguranță sunt plasate în cadrul cap. X al părții generale a Codului Penal. Situația respectivă își are explicații în „tradițiile” tehnicii legislative moștenite de la Uniunea Sovietică. Or, de exemplu, legiuitorul din Franța a suprimat distincția dintre măsurile de siguranță și pedepsele penale, reglementându-le în cadrul aceluiași sediu legislativ folosind termenul de „pedepse” (titlul III al CP din 1994). [19, p. 261]

Autorul L. Dumneanu consideră că, de regulă, sistemele de pedepse din diferite state nu se deosebesc esențial. Sistemul de pedepse este însoțit și de sistemul de măsuri juridico-penale speciale – așa-numitele

măsurile de siguranță, care se deosebesc de primele prin scopurile, temeiurile de aplicare și durată. [12]

Prezentăm în acest sens reglementările altor state europene. Constituția Italiei din 1947 a determinat formarea sistemului sancționator dublu, consacrat de Codul penal Rocco (1930), prefigurând un sistem sancționator unic (unei persoane nu i se putea aplica decât o singură sancțiune orientată înspre reeducarea delincentului). În funcție de destinatarul sancțiunii, pedeapsa trebuia aplicată infractorilor normali din punct de vedere psihic, în timp ce măsura de siguranță era destinată infractorilor care prezentau tulburări de comportament. [10, p. 276] În legislația penală a Ungariei, pedepsele și-au găsit sediul juridic în cadrul capitolului IV din CP [25], intitulat „pedepse și măsuri”.

Împărtășim poziția autorului A. Posdare, care a stabilit precum că prin sistemul unitar nu se mai înțelege un sistem de reacțiune unică, exclusivist (ori numai pedepse - școala clasică, ori numai măsuri preventive - școala pozitivistă), ci un sistem unitar în sensul contopirii pedepselor cu măsurile de siguranță într-un instrument unitar de combatere a fenomenului criminalității. [18, p. 15]

Art. 61, alin. (2) CP RM menționează că pedeapsa are drept scop:

- restabilirea echității sociale;
- corectarea și resocializarea condamnatului;
- prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților cât și a altor persoane.

Scopurile menționate sunt reflectate la nivel legislativ și sunt într-o conexiune de cauză - efect cu principiile fundamentării sistemului pedepselor penale, despre care am menționat în compartimentul precedent.

În special, cu referire la executarea pedepsei închisorii, unele studii indică asupra

faptului că resocializarea condamnatului este un proces de reeducare și tratament (conform Ansamblului de reguli minime pentru tratamentul deținuților, adoptate la 31 iulie 1957 despre tratament, clasificare și individualizare), aplicat persoanelor condamnate penal, care are scopul de transformare a comportamentului acestuia în raport cu normele și valorile acceptate în comunitate, în vederea reintegrării sale sociale. Acest proces are formula de „muncă educativă cu condamnății” în sistemul penitenciar moldovenesc. Realizarea procesului de resocializare în instituțiile penitenciare este condiționat de personalul implicat în acest proces, de particularitățile personalității deținutului și utilizarea celor mai potrivite programe de educație socială și metode de tratament. [20, p. 24]

La baza lucrului de resocializare trebuie să se afle un sistem de evaluare a situației condamnatului, precum și necesitățile ce trebuie satisfăcute pe parcursul aflării în penitenciar. Experiența ne demonstrează faptul că studierea personalității deținutului trebuie să fie un proces continuu și sistematic. Acest lucru este determinat de faptul că abordarea științifică a organizării procesului psihopedagogic presupune contacte permanente pentru fiecare deținut. Cunoșcând trecutul și prezentul persoanei condamnate, analizând relația sa cu pedeapsa, regimul, activitatea de muncă, relațiile cu mediul social, personalul poate prognoza comportamentul deținuților și după eliberare. Aceste pronosticuri trebuie reflectate în concluzii și recomandări, fapt ce va facilita procesul de reabilitare a persoanei condamnate. Astfel, procesul de resocializare necesită o planificare individualizată a executării pedepsei ce va conține toate măsurile de tratament pentru fiecare condamnat constatate la etapa evaluării acestuia. [1]

Trezește interes și tehnica legislativă a altor state în ceea ce privește definirea pedepsei penale, astfel, legislația Italiei oferă

următoarea definiție a pedepsei penale: „Consecință juridică a violării unui precept” sau „consecința infracțiunii” [4, p. 163]. O astfel de definiție nu oferă necesarul informativ care ar permite sesizarea specificului pedepsei penale, lăsând câmp liber doctrinei penale.

Legislația belgiană definește pedeapsa ca fiind „mijlocul de influențare a comportamentului membrilor societății pentru a-i stimula să fie în conformitate cu legea”. [14, p. 173] Observăm că ambele definiții nu pun accentul pe natura prejudiciabilă a faptei, ci pe caracterul formal, adică pe consecințele ce survin în urma comiterii infracțiunii.

În legislația penală a Ungariei, pedepsele și-au găsit sediul juridic în cadrul capitolului IV din CP, intitulat „Pedepse și măsuri”. Art. 37 al acestuia definește pedeapsa ca fiind constrângerea hotărâtă de lege (legalitatea pedepsei) ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni. [25]

Este evident faptul că noțiunea pedepsei penale oferită de legiuitorul Republicii Moldova este una mai „perfectă”. Astfel, art. 61, alin. (1) CP RM definește pedeapsa penală drept o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de ju-

decată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor.

Reglementările naționale în materia penală și a măsurilor de siguranță sunt asemănătoare și ca scop, dar și potrivit conținutului. Or, potrivit prevederilor alin. (1), art. 91 CP RM, măsurile de siguranță au drept scop înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală. Se are în vedere acel pericol care este inerent unei infracțiuni (sau alte fapte prejudiciabile, care însă nu întrunesc semnele componenței de infracțiune) și acest pericol este parte componentă a prevenției (după caz, generale sau speciale), care este și scopul pedepsei penale.

Pe de altă parte, dacă e să privim la concret una dintre măsurile de siguranță, cum ar fi confiscarea, acestea limitează, prin natura lor, dreptul de proprietate al persoanei care a comis infracțiunea sau a contribuit la comiterea infracțiunii.

În acest sens, ne pare pe deplin justificată poziția legiuitorilor străini de a reglementa instituția pedepsei penale și a măsurilor de siguranță în cadrul aceluiași sediu legislativ, or aceste două instituții pot fi generalizate sub același termen de „sanctiune penală”.

BIBLIOGRAFIE

1. Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților, adoptat la 31 iulie 1957, aprobat prin rezoluția Consiliului Economic și Social nr. 663 C (XXIV) din 31 iulie 1957.
2. Antolisei F., Manuale de diritto penale, Parte generale, Giufre, Milano, 1991.
3. Basarab Matei, Drept penal. Partea generală, vol. I, ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura Lumina Lex, 2001.
4. Bettiol Giuseppe, Diritto penale, Parte generale, Padova, 1973.
5. Bulai Costică, Drept penal român. Partea generală, vol. II, Casa de Editură și Presă „Șansa”, București, 1992.
6. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Publicată la 12.08.1994 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1, data intrării în vigoare: 27.08.1994.
7. Daneș Ștefan, Papadopol Vasile, Individualizarea judiciară a pedepselor, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
8. Dongoroz Ventilă și colab. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol. II, Editura Academiei, 1970.
9. Ferri Enrico, La sociologie criminale, Paris, 1905.

10. Findaca G., Musco E., Diritto penale. Parte generale, terza ed., Zanichelli, Bologna, 1995.
11. Gramatica F., La politie de defence sociale devant les aspects nouveaux de la delinquance, in „Revue de science criminelle et de droit penal compare”, nr. 2/ 1972.
12. Dumneanu Ludmila, Sistemul de pedepse în dreptul penal comparat, Seria „Științe sociale”, Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2008, nr. 4 (14), p. 113-118. În: <http://studiamsu.eu/wp-content/uploads/16-p113-118.pdf>
13. Valeriu Bujor, Referințe la problema pedepsei cu moartea. În: Materiale ale conferinței științifico-practice internaționale din 14-15 februarie 2002. Rolul pedepsei în societatea de tranziție. Centrul editorial al UCM, Tipografia „Orhei”, 320 p. (21-28). În: <http://www.bujor.md/index.php/ro/category-blog-ro/252-referin-e-asupra-no-iunii-scopului-func-iilor-i-sistemului-pedepsei>
14. Kellers G., La mesure de la peine, Liege, 1982.
15. Longinescu S. Legi vechi românești și izvoarele lor, vol. I. – București, 1912.
16. Noll Trechel, Schweizerisches, Strafrecht Allgemeiner, Teil, Zurich, 1990.
17. Pascu I. ș. a., Drept penal. Partea generală, ed. a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 421.
18. Posdarie A., Măsura de siguranță a confiscării speciale, Editura Waldpress. Timișoara, 2000.
19. Pradel J., Droit penal general, tome I, Cujas, Paris, 1987, pag. 261.
20. Racu Ana, „Individualizarea executării pedepsei penale privative de libertate: realități și perspective”, Chișinău, 2015.
21. Stănoiu Rodica Mihaela și colaboratorii, Tranziția și criminalitatea, Ed. Oscar Print, București, 1994.
22. Tănăsescu I., Licit și ilicit, Editura INS, Brâncoveni, 1994.
23. Tanoviceanu Ioan, Tratat de drept și procedură penală, București, vol. III, 1924.
24. Vincenzo Manzini, Trattato di diritto penale italiano, Torino, 1933.
25. Codul Penal maghiar a intrat în vigoare la 1 martie 1979 și a fost modificat ulterior de mai multe ori, cea mai semnificativă fiind prin Legea nr. 88/1988. În: www.hungary_low_criminal/1988
26. Безверхов А. Г. О законодательном закреплении дефиниции уголовного наказания // „Российская юстиция”, 2010, № 12.
27. Дементьев С. И. Лишение свободы. Уголовно-правовые и исправительно-трудовые аспекты. Ростов н/Д, 1981, с. 45.
28. Курс советского уголовного права / под ред. А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. М., 1970, т. 3.
29. Лесниченко И. А. Проблемы реализации уголовной ответственности. // Уголовная ответственность: понятие, проблемы реализации и половозрастной дифференциации/ под научн. ред. Ю. Е. Пудовочкина. М., 2006, с. 68.
30. Наумов А. В. Российское уголовное право: курс лекций. В 3 т., т. 1: Общая часть, 4-е изд., перераб. и доп. М., 2007.
31. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая: в 2 т. Тула, 2001, т. 2.
32. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. - СПб., 1889.
33. Шаргородский М. Д. Наказание, его цели и эффективность. Л., 1997.

Prezentat: 16 martie 2018.

E-mail: cernomor2004@mail.ru